

obsega 190 strani. Nekoliko spremenjen in drugače konceptiran je katalog razstave. Odlikuje ga preglednost in ilustracije, ki so lepa dopolnitev teksta. Teksti na razstavi se zopet delno ločijo od tekstov v katalogu, zlasti podnapisi.

Otvoritev je bila ob številnem obisku pospremljena s kulturnim programom in dvema govoroma. Najprej je ravnateljica muzeja Slavica Pavlič na kratko predstavila zgodovinski razvoj izobraževanja na Slovenskem in prizadevanja šolnikov, da Slovenci dobe svoj šolski muzej. Prva stalna šolska razstava je bila postavljena po prizadevanju Ivana Lapajneteta, učitelja v Krškem pred sto leti. Nastanek Slovenskega šolskega muzeja pred 90 leti pomeni tudi prvi tovrstni muzej slovanskih narodov v okviru Avstro-Ogrske. Šolniki so bili seveda navdušeni ob tem uspehu. Težav pa tudi ni manjkalo. Samo podatek, da se je v dobrih 50-tih letih moral seliti kar 12 (beri: dvanajst!!!)-krat, preden je dobil leta 1953 prostore na Poljanski cesti, že veliko pove. V imenu pokrovitelja je govoril predsednik Republiškega komiteja za vzgojo in izobraževanje ter telesno kulturo Franci Pivec. V svojem govoru je bil kritičen, a tudi vzpodbuden. Obrnjen je bil v preteklost, da bi bolje videl v prihodnost. Slovenski šolski muzej naj pokaže, kaj je bilo pri pedagoškem delu v zgodovini dobrega in kaj se ni obneslo. Za delo Slovenskega šolskega muzeja se ni treba bati, ker ima dobre strokovnjake, ki so že veliko tehtnega napisali. Slišali pa smo tudi govorčev besedo proti državnemu uravnavanju možgan. Študenta AGRFT v Ljubljani sta brala pasuse iz raznih zapisov iz dobe Primoža Trubarja, Jožefa II. in Bleiweisovih Novic.

Za bolj temeljito predstavitev sedanje stalne razstave bi potrebovali več časa. Prvo, kar je treba reči, je pohvala, da je zgodovina slovenskega šolstva po za-

slugi več strokovnjakov (vsa imena s funkcijo pri razstavi so navedena v naslovnici kataloga), zlasti avtorjev razstave J. Ciperla in A. Vovka postavljena v evropski čas, kulturo in vzgojo. Tako na razstavi spoznavamo stanje našega izobraževanja in šolstva v stoletjih s primerjavami in vzporejanjem s kulturo v Evropi pa tudi ilustrativno z gospodarskimi razmerami na Slovenskem. Tako na panojih vzporedno tečejo tri med seboj bolj ali manj prepletajoča se dogajanja, a pri katerem imata zgornja in spodnja nalogo bolje predstaviti osrednjo — šolstvo na Slovenskem. Avtorja razstave sta za obiskovalce tako rešila veliko vprašanj, zlasti zato, ker sta dala razstavi širino. Seveda se obiskovalci razstave velikokrat ne bodo zavedali, koliko truda je bilo vložene npr. samo v izdelavo karte glavnih smeri pedagoških vplivov v 16. stoletju ali študij in primerjava duhovne usmeritve protestantske in jezuitske šole, ki sta si bolj blizu v več zadevah, kot se to običajno misli.

Ker je dosedanja praksa pokazala, da originali ne morejo biti razstavljeni na stalnih razstavah, so si pri postavitvi te razstave pomagali na razne načine v okviru finančnih možnosti. Precej je kopij knjig, nekatere le s par listi. Obilica dokumentov in navedbe, kje so vse iskali razstavno gradivo kaže, da so obrnili veliko porumenelih listov v raznih arhivih, knjižnicah in muzejih doma in na tujem. Razveseljivo je, da so tuje kulturne ustanove toliko pomagale, da je bilo moč nekatere reči urediti kar pismeno. Razstavo lepo dopolnjujejo tudi lutke in dve maketi: jezuitskega kolegija in liceja v Ljubljani, dveh pomembnih kulturnih ustanov oz. stavb, ki ju danes ni več. Prvo je uničil požar, drugo pa potres (?).

Vinko Demšar

OD HOSPITALOV, PRISILNIH DELAVNIC DO VZGOJNIH ZAVODOV

Občasna razstava v Slovenskem šolskem muzeju, odprta hkrati s prvim delom stalne muzejske postavitev aprila 1988, želi pokazati razvoj skrbstva na zapuščeno in zanemarjeno mladino in nosi naslov »Vzgojni zavodi«. Na tridesetih panojih predstavljeno gradivo najprej predstavi historičen pogled na obravnavano temo, pri čemer domač razvoj vpne v široko predstavljene evropske okvire.

Na različno toniranih podlagah je razgrnjenih po nekaj prefotografiranih dokumentov (posebej iz Arhiva SR Slovenije, Nadškofijskega arhiva v Ljubljani in Zgodovinskega arhiva Ljubljana), pa tudi načrtov

risb in slik na temo beračenja in skrbi za zanemarjeno mladino, pri čemer izstopajo podobe mož, ki so vplivali na razvoj tovrstne dejavnosti (španski humanist Vives, cesar Karel V., predstavnik pietizma Spener, utemeljitelj sirotišnice v Halleu Francke, pedagog Pestalozzi, ravnatelj sirotišnice Wehrli, pred sto leti umrli don Bosco, ter ljubljanski mladinski sodnik Milčinski).

Poleg naglašanih upodobitev teh osebnosti so tako poudarjeni še nekateri načrti, stavbe različnih zavodov ali njihova notranjščina, poleg glavnega akcenta na panoju pa dopolnjujejo osnovno misel posamezn-

nega panoja (ta je kot kratka misel ali podnaslov opazneje izpisana) še manjše ilustracije pri čemer so grafike, risbe ali slike številčnejše od prikazov dokumentov.

Zgodovinski sprehod, ki se končuje s kar preskopo obravnavo vzgojnih zavodov na Slovenskem v 18., posebej pa v 19. stoletju do leta 1945, zaključujejo ilustracije Lichtenturna in Marjanišča v Ljubljani, Rakovnika ter štirih zavodov za zanemarjeno mladino, ki so obstajali na področju dravske banovine: Ponočiče pri Litiji in Selo pri Ljubljani, Begunje, zavod v ljubljanski jetnišnici ter vzgajališče v Černečah pri Dravogradu.

Drugi del razstave pa prinaša pogled na sedanje stanje vzgojnih zavodov in na poslednjih 17. panojih je predstavljena večina od petnajst delujočih vzgojnih zavodov, ki jih podrobneje predstavlja katalog. Tudi ta del razstave ima svoj naglašen motiv na vsakem panoju, to so barvne fotografije povečini starodavnih poslopij, v katerih domujejo zavodi, kar dopolnjujejo črnbeli posnetki utripa življenja v posameznem vzgojnem zavodu.

V razstavnem katalogu (*Vzgojni zavodi, Slovenski šolski muzej, Ljubljana 1987, 86 str.*) sta pripravila avtorja razstave še študiji, ki predstavljata vzgojne zavode in zavodsko zaščito v zgodovinskem razvoju upoštevaje evropski in domač okvir do leta 1945 (Jože Ciperle) in probleme vzgojnih zavodov na Slovenskem v povojnem času in njihovo stanje konec leta 1986 (dr. Vinko Skalar). Tema prispevka, ki sta opremljena še s povzetki v angleškem, italijanskem, madžarskem in nemškem jeziku, sledi še zapis Tatjane Hojan o Tiskarni Jože Moškrič — naslednici nekdanje Učiteljske tiskarne — ki je katalog natisnila. Katalog zaključuje še bibliografija del o otroškem skrbstvu in vzgojnih zavodih, ki sta jo sestavila T. Hojan in dr. V. Skalar ter obsega dobrih 200 prispevkov na to temo od leta 1853 do 1986.

Prispevek J. Ciperle, ki temelji na njegovem članku v Zborniku za zgodovino šolstva in prosvete leta 1980 (Oris razvoja vzgojnih domov na Slovenskem) prinaša bogat prikaz mladinskega skrbstva v Evropi s poudarki, ki izstopajo tudi na razstavi. Razvoju zavodov in zavodske vzgoje na Slovenskem sledi od srede 19. stoletja s poboljševalnico v sklopu prisilne delavnice v Ljubljani, posebej predstavlja prizadevanja mladinskega sodnika in pisatelja Frana Milčinskega ter omenja delovanje Društev za otroško varstvo in mladinsko skrbstvo, ki so nastajala med leti 1908 in 1910, ko so bila ustanovljena v vseh tridesetih sodnih okrajih na Kranjskem. (Naj se omeni, da je nekaj gradiva o idrijskem in logaškem, precej pa ljubljanskem društvu še ohranjeno.)

Posamezne monografske raziskave dela lazaristov (mladinski dom, Lichtenturn, Marjanišče v Ljubljani), salezijancev (vzgojni zavod Rakovnik) ter delovanja četverice vzgojnih zavodov v letih pred zadnjo vojno pa bodo ob pritegnitvi orisov dejavnosti preko 100 društev, ki so se koncem tridesetih let ukvarjala z

otroško zaščito, lahko omogočile nadrobnejši prikaz problematike, ki jo omenjeni prispevek oriše v skladu s sedanjim stanjem tovrstnih raziskav.

V svojem prispevku se je dr. V. Skalar lotil najprej pojma vzgojnega zavoda, ki izhaja iz dveh osnov — karitativne in represivne, nato je prikazal kronološko nastajanje vzgojnih domov v Sloveniji po osvoboditvi, pri čemer so v prvih letih po vojni dajali zavetje zlasti vojnim sirotam. Tako našteva z glavnimi podatki trinajst vzgojnih zavodov od katerih je bilo pet že ukinjenih, omenja novonastale, zatem pa predstavi stanje koncu leta 1986 v petnajstih delujočih vzgojnih zavodih.

Tako so predstavljeni zavodi za šoloobvezne otroke in mladostnike (Planina pri Rakeku, Preddvor, Smlednik, Veržej), zavodi za mladostnike v času šolanja (Višnja gora, Logatec s stanovanjsko skupino v Ljubljani, Slivnica pri Mariboru), prehodni mladinski dom (Ljubljana), prevzgojni dom (Radeče), kazensko popravni dom (Celje), mladinska doma (Ljubljana, Fram) in mladinska sprejemališča (Ljubljana, Maribor).

Zatem pa je avtor razgrnil probleme vzgojnih zavodov v povojnem času, ko so imeli v prvih letih najprej vlogo azilov. Posebej opozarja na lokacije zavodov (te so praviloma izven večjih naselij v starih zgradbah, povečini v graščinah), kadrovske probleme z vzgojitelji in na kapacitete (te v zadnjih 15 letih niso v celoti zasedene) in financiranje (ki temelji na številu gojencev). Na koncu pa obravnava še teoretične koncepcije dela v vzgojnih zavodih in pred prenovo zavodov zagovarja načela integriranosti, regionalnosti, bližine večjim centrom in majhnosti, za uresničitev tega pa omenja potrebo po »nekaj premikov v glavah in odstopanj od tradicionalnih rešitev«.

Čeravno je prisotna dvojnost pristopa — pri čemer je enemu avtorju bližji zgodovinski prikaz, drugi pa poudarja sedanje stanje — to ne moti, pač pa pogrešamo vsaj grobo začetan razvoj posameznega zavoda v letih po osvoboditvi, kar bi današnji prikaz zavodov postavilo v trdnejši razvojni okvir.

Katalog razstave, študijsko pripravljen že v letu 1987, je zasnovan kot predstavitev problematike, manj pa kot tolmačenje vsebine posameznih panojev, pri čemer je manj opazno nekoliko drugačno zaporedje posameznih tem v katalogu kot na razstavi, kakor pogrešamo opozorila na vire ilustracij oz. podrobnejša pojasnila o avtorstvu in nahajališču grafike, risbe ali slike. Takšna pojasnila so ob predstavljenem arhivskem gradivu povsem korektna. Seznam institucij, ki so omogočila preslikavo gradiva in v katerem poleg domačih ne manjka tudi tujih bibliotek in arhivov od Dunaja, Münchna, Frankfurta, do Darmstadta in Stutgarta, priča o zavzetem iskanju gradiva in težnji, da se slovenski razvoj postavi v evropski okvir, pa tudi pokaže na stanje tega dela mladinskega skrbstva danes. Razstavi in katalogu je uspelo oboje.